

Türkiye - Kırgızistan İlişkilerinde Yumuşak Güç: Türk Dili*

Taner KARAKUZU*

Özet

Türkiye, 1991 yılında Kırgızistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk devlet olmuştur. İki devlet arasında birçok alanda işbirliği imkânı bulunmaktadır. Yazında Türkiye-Kırgızistan ilişkileri genellikle ekonomi ve siyasi boyutlarıyla ele alınmaktadır. Bu çalışma "Türkiye-Kırgızistan ilişkilerinde bir yumuşak güç aracı olarak Türk dili ne derece etkin kullanılmaktadır?" sorusuna cevap aramak amacıyla kaleme alınmuştur. Genel olarak birincil ve ikincil kaynaklar kullanılmıştır. Bu bağlamda Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı gibi kurum ve kuruluşların çevrimiçi sayfalarından ulaşılan veriler nitel içerik çözümlemesine tabi tutulmuştur. Bunun yanı sıra yazarın saha araştırmasında yapmış olduğu gözlemler ve mülakatlardan elde edilen veriler kullanılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde yumuşak güç kavramı açıklanmıştır. İkinci kısımda ise kısaca Ankara-Bişkek ilişkilerine yer verilmiştir. Ardından Kırgızistan'da Türk dilinin Türkiye Kırgızistan ilişkilerinde oynadığı rol irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Kırgızistan, Yumuşak Güç, Türk Dili

Soft Power in Turkish-Kyrgyzstani Relations: Turkish Language

Abstract

Turkey was the first state that recognized the independence of Kyrgyzstan in 1991. Between two states exists cooperation opportunities in many fields. In the literatur, Turkish-Kyrgyzstani relations researched generally with their economic and political dimensions. This study is written to answer the following question: To what extend does influence Turkish language the Turkish Kyrgyzstani relations as a means of soft power? This study has based generally on the primary and secondary sources as well. The Data obtained from the websites of the institutions such as Turkish Cooperation and Coordination Agency and Presidency for Outside Turks and Related Communities were subjected to qualitative content analysis. Also the author used interviews and observations from the field research which conducted in Kyrgyzstan. In the first part of the study, the concept of soft power is explained. In the second part, the relations between Ankara and Bishkek are briefly outlined. Thereafter, role of the Turkish language in Turkish-Kyrgyzstani relations was examined.

Keywords: Turkey, Kyrgyzstan, Soft Power, Turkish Language

Giriş

Türk-Kırgız ilişkilerini tarihin kadim dönemlerinden günümüze kadar farklı boyutlarıyla değerlendirmek mümkündür. Ancak bu ilişkilerin anahtar kavramı olarak 'ortak' kelimesi ön plana çıkmaktadır. Örneğin müşterek sözcüğü ile münasebetleri tasnif etmeye çalışırsak; dil, ata, etnik bağlar ve Karahanlı mirası gibi birçok ortak paydaya ulaşılabilir.¹ Türkiye-Kırgızistan ilişkileri belli bir zaman dilimine tutsak edilemeyecek kadar derin ve teferruatlıdır. Lakin araştırma bilimsel yönteme sadık kalınarak kaleme alındığından dolayı, milat olarak Kırgızistan'ın bağımsızlığını kazandığı tarihten

* 3-5 Mayıs 2019 tarihleri arasında gerçeleştirilen "Sovyet Sonrası Türk Dünyası Jeopolitiği" konulu uluslararası çalıştayda sunulan bildirinin genişletilmiş ve güncellenmiş halidir.

*Öğr. Gör. Trakya Üniversitesi Uzunköprü Meslek Yüksekokulu, E-mektup: tanerkarakuzu@trakya.edu.tr

¹Yakupođlu, Cevdet, Kırgızistan ve Türkiye'nin Dayandığı Ortak Tarihi Miras, Uluslararası Dünden Bugüne Türkiye-Kırgızistan İlişkileri Sempozyumu, 2016, Kastamonu, s.160-174., <https://sempozyum.kastamonu.edu.tr/images/dokumanlar/turkiyekirgizistan/bildiri-kitabi.pdf>, (07.04.2019).

günümüze kadar olan (1991-2018 yılları arası) süre ile sınırlandırılmıştır. İki ülkenin müşterek şeriklerinin oldukça fazla olduğu göz önünde bulundurulduğunda ‘Türk dili’ de daha isabetli bir daraltma nedenidir.² Eserin kuramsal boyutunu ‘yumuşak güç’ kavramı oluşturacaktır. Bu nazariyenin seçilmesinde en önemli etken ise diğer uluslararası yaklaşımların mevcut konunun çözümlenmesinde yetersiz kalmasıdır.

“*Türkiye-Kırgızistan ilişkilerinde bir yumuşak güç aracı olan Türk dili ne derece etkin kullanılmaktadır?*” sorusu çalışmanın ana sorusunu meydana getirmektedir. Eserin müellifi; “Türk dili, Ankara - Bişkek ikili münasebetlerini olumlu yönde etkilemektedir” hipotezini ileri sürmektedir. Bu varsayımına uygun olarak, yumuşak gücün bir unsuru olan ‘seçkin kültür’, Türk dili bağımlı değişkenini teşkil ederken, ‘Türk-Kırgız ilişkileri’ bağımsız mütehavvili oluşturmaktadır. Çalışma yumuşak güç bağlamında 1991 sonrası Türkiye-Kırgızistan ilişkilerinin seyrinin ortaya konması amacıyla kaleme alınmıştır.

Bu çalışmada, ilgili kurum ve kuruluşların³ çevrimiçi sayfalarından ulaşılan veriler nitel içerik çözümlemesine tabi tutulmuştur. Bu araştırmada umumi olarak birincil ve ikincil kaynaklar kullanılmış olsa da, esas itibarıyla eserin müellifinin saha araştırması⁴ öne çıkmaktadır. Çalışmanın yol haritası şu şekilde oluşturulmuştur. Birinci bölümünde kuramsal çerçeve bağlamında yumuşak güç kavramıyla Türkiye – Kırgızistan münasebetlerine yer verilecektir. Yumuşak gücün araçlarından biri olan kültür ögesi, yüksek ve popüler hars düzleminde çözümlenecektir. Gene yüksek kültürün bir enstrümanı olan lisan, Türk – Kırgız ilişkileri özelinde incelenecektir.

Kuramsal Çerçeve

Güç kavramının tanımı ya da anlamı üzerinde genel bir uzlaşımın olmadığı altını çizmekte fayda vardır. Çünkü güç, avcı toplayıcı dönemden günümüz modern toplumuna kadar geçen süreçte, insanın hayatta kalabilmesi için en önemli unsur olagelmıştır. Tabii bu önerme uluslararası ilişkiler için uyarlandığında polis devletten, günümüzün karmaşık toplum yapısına dek geçen süreçte devletin varlığını sürdürebilmesi güce bağlı olmuştur. Böyle karmaşık bir sistemde gücün tanımı üzerine uzlaşım beklemek, bir ütopyadan öteye gidememektedir. Bu durumun bir yansıması olarak uluslararası ilişkiler kuramları içinde gücün farklı yorumlanmasına neden olmuştur. Örneğin klasik gerçekçiler kavramı merkeze alarak milletlerarası siyaseti kaçınılmaz güç mücadelesi olarak betimlemişlerdir.⁵ Burada umumiyetle altının çizilmesi gereken husus ise klasik gerçekçiler kavramı ağırlıklı olarak sert güç bağlamında değerlendirmişlerdir. Gene benzer biçimde liberal (idealizm) kuram da sert gücü ön planda tutmuştur. Lakin klasik gerçekçiler askerî kuvveti evla görürken, liberaller ise iktisadi güce takaddüm vermiştir.⁶ Yukarıda da bahsi geçtiği gibi güç kavramına atfedilen değer kuramcılar tarafından farklı yorumlanmasına sebep olmuştur. Bu nedenle gücün üçlü bir ayrıma tutulduğunu söylemek

²Bu eserde Türk dili ifadesi lisan kavramının çok ötesinde yumuşak güç ögesi ve siyasal işbirliği unsuru olarak kullanılacaktır.

³Kültür dış politikasının taşıyıcı unsurları ele alınırken; Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi, Bişkek Eğitim Müşavirliği Türkiye Türkçesi Eğitim Öğretim Merkezi, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) gibi kamu kurum ve kuruluşlarının çevrimiçi sayfalarına müracaat edilmiştir.

⁴Eserin müellifi 12-24 Nisan 2018 tarihleri arasında Bişkek’te Kırgız seçkinler ile Türk dili ve yumuşak güç bağlamında mülakatlar gerçekleştirmiştir.

⁵Schmidt, Brian, C., “Realist Conceptions of Power”, Felix, Berenskoetter and Michael J. Williams, (Ed.) Power in World Politics, Routledge, 2007, London and New York, s.45.

⁶Moravcsik, Andrew, “Liberal Theories of International Relations: A Primer”, Princeton University, 2010, Princeton, s.10-11.

doğru olacaktır. En genel biçimde güç; sert (kaba/hard), yumuşak (soft) ve akıllı (smart) olmak üzere üçlü bir tasnife uğramıştır.⁷

Çalışma güç mefhumunu açıklama amacıyla kaleme alınmadığından nosyonun tanımlanması ya da kuramsal yaklaşımı ile alakalı tartışmalar konunun özünü zedeleyecektir. Bu sebepten doğrudan yumuşak güç kavramına odaklanılacaktır. Yazında kavramı 1990 öncesine, hatta 17. yüzyıla kadar götüren eserlere rastlamak mümkündür.⁸ Yazında gücün, çok boyutlu olduğunu ifade eden seçkinlerin görüşlerine de rastlamak mümkündür.⁹ Ancak Joseph Nye, 1990 yılında, Amerika Birleşik Devletleri'nin inişte - düşüşte- olduğu savını tartıştığı, 'Bound To Lead: The Changing Nature Of American Power' (Liderliğe Zorunluluk: Amerikan Gücünün Değişen Doğası) başlıklı derlemesinde 'Soft Power' (Yumuşak Güç) serlevhası ile ilk kez yumuşak güç kavramını dile getirmiştir.¹⁰ Aslında bu eserde uluslararası ilişkiler yazınında ilk defa güç kavramı, sert ve yumuşak olarak ikili bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur.

Nye'nin yumuşak güç kavramı, uluslararası ilişkiler disiplininde büyük tartışmalara neden olmuştur. Birçok seçkin kavramı değişik biçimlerde izah etmeye çalışmış ve bu durum nosyonun algılanmasında sorunları da beraberinde getirmiştir. Mefhumla ilgili analiz yapan okulların/ekollerin tezine göre, yumuşak gücün anlaşılmasının en büyük nedenleri arasında kuramsallaşmamış olması ve çözümlemesindeki eksiklikten kaynaklanmaktadır.¹¹ Yumuşak güç, Soğuk Savaş'ın 1991 yılında sona ermesiyle birlikte uluslararası ilişkiler disiplininde olduğu kadar medyada bürokratlar, siyasiler ve seçkinler arasında da sıklıkla gündeme gelmiştir.¹² Bunun en önemli nedeni ise Nye'nin önermesinden kaynaklanmaktadır. Nye, yumuşak gücü "...başkalarının tutumlarına, arzu edilen netice istikametinde tesir edebilme kapasitesi/yeteneği olarak..." tanımlamak suretiyle oldukça tartışmalı bir kaziyede bulunmaktadır.¹³ Nye, nosyonu sert güç mefhumuyla mukayese ederek açıklama yoluna gitmiştir. Örneğin askerî ve iktisadi kuvvet gibi enstrümanlar ile diğerlerinin durumlarını değiştirmek çoğunlukla olasıdır. Bu vaziyet büyük oranda rüşvetlerle ya da tehditlerle desteklenir. Hâlbuki yumuşak güç, cebri veya mali/finansal yöntemleri kullanmaktan ziyade, kendini cazip gösterme politikalarıyla istediğini alabilme/yaptırabilme kapasitesidir.¹⁴

Nye, sonuca yönelik çıktılar veren yumuşak gücün; kaynaklar bakımından daha soyut ve görülmeyen etkileri olduğunu belirtmektedir. Bu düzlemde kavramı iş birliğini gerçekleştirerek ve çekicilik/cazibe öğelerini başat aktör olarak kullanarak arzu edilen

⁷Wilson III, Ernest J., Hard Power, Soft Power, Smart Power, The Annals of the American Academy of Political and Social Science Vol. 616, Public Diplomacy in a Changing World, Mar., 2008, s. 110-124.

⁸Yılmaz, Sait, Yumuşak Güç ve Evrimi, Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi, Cilt: 3 Sayı: 12, Sonbahar 2011, s.31-33.

⁹Sancak, Kadir, Yumuşak Güç Kaynağı Olarak Kültür ve Türkiye'nin Yumuşak Gücünde Kültür Faktörü, Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences, Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 02 (04), 2016, s.17.

¹⁰Joseph, S.,Nye Jr.,Bound To Lead: The Changing Nature Of American Power, Basic Books, New York 1990.

¹¹Vuving, Alexander L., How Soft Power Works, s.9, <https://apcss.org/wp-content/uploads/2010/PDFs/Vuving%20How%20soft%20power%20works%20APSA%202009.pdf>, (10.04.2019).

¹²Özel, Cengiz, Yumuşak Güce Bütünsel Bakış, Güvenlik Bilimleri Dergisi, 7 -1, Mayıs, 2018, s.3.

¹³Joseph, S.,Nye Jr., Soft Power The Means To Succes In World Politics, Public Affairs, Newyork, 2004, s.2.

¹⁴Aynı yerde, s. 5.

sonuca ulaşabilme kapasitesi olarak değerlendirmek doğru olacaktır.¹⁵ Bu minvalde çalışmanın konusu ile örtüşecek iş birliğiyle ilgili kısa bir bilgilendirme yerinde olacaktır. 1991 yılından bugüne değin Türkiye ve Kırgızistan arasında politik, iktisadi/ticari, güvenlik/askerî, kültür, eğitim ve sağlık gibi birçok boyutu olan iki yüzün üzerinde anlaşma, antlaşma ve protokol imzalanmıştır.¹⁶

Yumuşak gücün yapı taşlarından biri de çekicilik ögesidir. Bu ögeyi ekonomiden sosyal yapıya kadar uzanan geniş bir yelpazede yorumlamak mümkündür.¹⁷ Nosyonun uygulandığı ülkede, yabancı yatırımcılar iktisadi cazibe açısından büyük öneme sahiptir. Bu olgu çalışma bağlamında değerlendirildiğinde resmi rakamlara¹⁸ göre Kırgızistan'da 300 civarında Türk yatırımcının beş bine yakın Kırgız vatandaşına istihdam sağladığı bilinmektedir. Gene Türk müteahhitlerin, toplam değeri 700 milyon doların üzerinde olan 67 proje üstlendikleri bilinmektedir.¹⁹ Ancak burada ek bir bilgi vermek doğru olacaktır. Kırgızistan'a bağımsızlığının ardından çok sayıda Türk girişimci ve işçi adeta hücum etmiştir. Bunların birçoğu ülkede o dönemde yaşanan hukuksal boşluklardan faydalanarak, üretimden çok gelişigüzel yürütülen ticari işlere yönelmişlerdir. Bu kimseler Türk imajına önemli ölçüde zarar vermişlerdir. Bu ibre ancak 2000'li yılların başı itibariyle değişmeye başlamıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde bahsi geçen olgu, yumuşak güç bakımından büyük sorunlara gebe olmuştur.²⁰

Yumuşak gücün mühim kaynaklarından biri de dış politikadır. Bilhassa dış siyaset; küresel ya da bölgesel ölçekli sorunlarda sergilenen tutum yahut ulus ötesi kuruluş/örgütlerde üstlenilen rol, milletlerarası kamuoyuna tesir etmede önemli bir yere sahiptir. Devletlerin insani ve kalkınma desteklerine/yardımlarına attettikleri önemin gittikçe artması da yumuşak güç bağlamında değerlendirilmektedir. Bu sayede yumuşak gücün uygulandığı ülkede, istekli olarak katkı sağlama zemini hazırlanmaktadır.²¹ Türkiye yumuşak güç bağlamında TİKA aracılığıyla Kırgızistan'da insani yardım ve kalkınma desteği vermektedir. Türkiye 1992 ilâ 2018 yılları arasında geçen süre zarfında Kırgızistan'da alt yapı, eğitim, sağlık, kültürel iş birliği, iletişim, acil ve insani yardım gibi farklı alanlarda 761 projeyi²² hayata geçirmiştir.²³

¹⁵Keohane, Robert, Owen ve Joseph, S.,Nye Jr., Power and Interdependence in the Information Age, Foreign Affairs, 77(5), 1998, s.83.

¹⁶Çakır, Hamza ve Aktaş Adil, Kırgızistan Resmi Haber Ajansı 'Kabar'da Türkiye'nin Temsili, Tarih Okulu Dergisi, Yıl 11, Sayı XXXIV, Haziran 2018, s. 935.

¹⁷Fan, Ying, Soft power: Power of Attraction or Confusion?, Place Branding and Public Diplomacy Vol. 4, s.148-149.

¹⁸Kırgızistan'da faaliyet gösteren Türk girişimcilerin yatırım ve proje gelirlerinin bu rakamın iki katından daha yüksek olduğu bilinmektedir. Bu değerlerin yüksek çıkmasının en büyük nedeni ülkede vergi kayıplarının fazlalığından kaynaklanmaktadır. Bu görüşü Kırgızistan'da faaliyet gösteren Türk girişimciler de desteklemektedir. Kırgız Dışişleri Bakanlığı Yetkilisi ile görüşme, 19 Nisan 2018, Bişkek, ve Hasan Taş, Kırgızistan'da Türk Girişimci, 20 Nisan 2018, Bişkek.

¹⁹Kırgızistan ile Ticari İş Birliği Güçleniyor, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), <https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-kirgizistan-ile-ticari-is-birligi-gucleniyor>, (10.03.2019).

²⁰Öndeş, Kürşad ATH Firması Yönetim Kurulu Başkanı ile görüşme, 20 Nisan 2018, Bişkek.

²¹Erzen, Ünal, Meltem, Kamu Diplomasisi, Derin Yayınları, İstanbul, 2012, s. 126.

²²TİKA Kırgızistan'da 26 Yılda 761 Projeyi Hayata Geçirdi, Yeni Şafak, 1 Eylül 2018, <https://www.yenisafak.com/tika-kirgizistanda-26-yilda-761-projeyi-hayata-gecirdi-h-3392983>, (11.04.2019).

²³Türkiye büyük ölçüde Kırgızistan'a TİKA vasıtasıyla insani ve kalkınma destek/yardımları yapmaktadır. Ancak Türk Diyanet Vakfı gibi kamu kuruluşları da bölgede insani yardımları sürdüren kamu kurumu niteliğindeki kuruluşlardır. Gene ülkede İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfı (İHH) ve Türk Kızılay'ı başta olmak üzere birçok sivil toplum kuruluşu bölge halkına yardım götürmektedir.

Yumuşak Güç Bağlamında Türkiye-Kırgızistan İlişkileri

Türkiye, Kırgızistan'ın bağımsızlığını 16 Aralık 1991 tarihinde tanıyan ilk ülke olmuştur. İki ülke arasındaki diplomatik münasebetlerin başlangıcı 29 Ocak 1992 tarihidir.²⁴ Ankara – Bişkek ilişkileri değerlendirildiğinde, söz konusu devletlerin diğer Orta Asya Cumhuriyetlerine nazaran birbirlerine daha yakın oldukları görülmektedir. Örneğin İslam Kerimov döneminde Özbek muhaliflerin Türkiye'ye iltica etmesi nedeniyle Ankara – Taşkent ilişkileri uzun süre asgari düzeyde kalmıştır.²⁵ Gene 1995 yılında Türkmenistan'ın daimî tarafsızlık statüsü elde etmesi hasebiyle Türkiye için münasebetler beklenen düzeyde gerçekleşmemiştir.²⁶

Yazında bağımsızlıklarını yeni kazanan Orta Asya Cumhuriyetleri üzerinde Türkiye'nin –ağabeylik- rolü üstlendiğine ancak bu durumun ekonomik ve siyasi yetersizliklerden dolayı başarısızlıkla sonuçlandığına dair söylemlere sıklıkla rastlanmaktadır. Evet, bu dönemde beklentilerin karşılanmadığı doğrudur lakin önemli adımların atıldığı da görmezden gelinemez. Bu dönemde kurulan ilişkiler neticesinde Türkiye ile Kırgızistan'ın dâhil olduğu Zirveler²⁷ süreci ve ortak kuruluşlar²⁸ vücut bulmuştur.

Türk Hükûmeti, Kırgızistan'ın en fazla yardıma gereksinim duyduğu dönemde (1991-1994 yılları arasında) desteğini esirgememiş, içinde bulunduğu iktisadi sorunlara rağmen yardımlarını karşılıksız olarak gerçekleştirmiştir.²⁹ Türkiye – Kırgızistan arasındaki politik ve diplomatik münasebetlerin başlıca iki zemin üzerinde yürütüldüğünü söylemek doğru olacaktır. Bunların ilki, Kırgızistan'ın devlet başkanları düzeyinde sürekli olarak iştirak ettiği Türk Dili Konuşan Devlet Başkanları Zirveleri'dir. İkincisi ise, milletlerarası ikili ya da örgütsel ilişkilerdir. Bahsi geçen dönemde Ankara, Bişkek'in devletlerarası toplumla meselesiz bir biçimde bütünleşebilmesi bakımından ciddi bir emek harcamıştır. Örneğin, Türkiye Kırgızların, Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) gibi ulus aşırı mahiyetteki örgütlere ve Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) gibi bölgesel özellikteki kurumlara üye olmasına yardımcı olmuştur. Ayrıca Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)'nün Barış İçin Ortaklık (BİO) programına iştiraki için destekte bulunmuştur.³⁰

²⁴Coşkun Aynur, Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrasya Ülkeleri ile Olan Diplomatik İlişkileri (1991-1995), bilig, 2/Yaz'96, s.24-25.

²⁵McGlinchey, Eric M., Islamic Leaders in Uzbekistan, Asia Policy, Number 1, January 2006, s. 124-129.

²⁶Terzioğlu, Süleyman, Sırrı, Uluslararası Hukuk Açısından Türkmenistan'ın Daimî Tarafsızlık Statüsü, okuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 2, 2012, s.47.

²⁷Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkiye ve Türkmenistan devlet liderleri Orta Asya coğrafyası açısından önemli kararların alındığı on tane Türk Dili Konuşan Ülkeler Zirvesi gerçekleşmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Zeyrekli, Yaş, Sedef, Türkiye'nin Orta Asya Politikasında Süleyman Demirel'in Rolü, Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, s.13-16.; Bıyıklı, "Mustafa, 25 Yıllık Tecrübenin Ardından Türk Keneşi Bünyesindeki Ülkelerde Ortak Kuruluşlar İlişkiler ve İşbirlikleri", Gürbüz, Yunus, Emre, (ed.), 25 Yıllık Tecrübenin Ardından Türk Keneşi Bünyesindeki Ülkelerde Ortak Etkinlikler ve İşbirlikleri, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları, 230, Bişkek, 2018, s. 18-22.

²⁸Bu ortak kuruluşlar; Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (TDİK/TKÜİK-2009), Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY-1993), Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA-2008), Türk Kültür ve Mirası Vakfı (2012), Türk İş Konseyi (2011), Türk Akademisi Uluslararası Teşkilatı (Türk Akademisi-2012), Türk Üniversiteler Birliği (2013) ve Avrasya Askerî Statülü Kolluk Kuvvetleri Teşkilatı (TAKM-2013)'dir.

²⁹Özkarol, Türel "Türkiye Kırgızistan İlişkileri", Bağımsız Kırgızistan Dügümler ve Çözümler, Gürsoy, Naskali, Emine, (Der.), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/2692, Ankara, 2001, s.143.

³⁰Andican, Abdul, Ahat, "Bağımsızlıktan Günümüze Kırgızistan-Türkiye İlişkileri ve Geleceğe İlişkin Düşünceler", Stratejik Düşünce Enstitüsü, Kırgızistan - Türkiye İlişkilerinin Geleceği Sempozyumu, Mayıs 2013, Kırgızistan/Bişkek, s.3.

Ankara ve Bişkek hükûmetleri arasında iki yüzün üzerinde anlaşma/antlaşma ve protokol imzalandığına yukarıda değinilmişti. Ancak bahsi geçen yasal düzenlemeler içinde iki devlet arasındaki politik ve diplomatik münasebetleri biçimlendirmesi açısından, “Ebedi Dostluk ve İşbirliği Anlaşması”³¹ (1997), “Türkiye ve Kırgızistan: Birlikte 21. Yüzyıla Bildirisi”³² (1999) ve “Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi (YDSK) Kurulmasına İlişkin Ortak Açıklama”³³ (2011) imzalanan önemli belgeler olarak kabul edilebilir.

Türkiye’de Adalet ve Kalkınma Partisinin (AKP) 2001 yılında iktidara gelmesiyle birlikte ilişkilerde yeni bir döneme girilmiştir. Bu dönemi Ankara – Bişkek münasebetleri açısından iki kısma ayırmak mümkündür. Bu ayrımın birinci kısmında ilişkiler iki ülke arasında en üst seviyede gerçekleşmiştir. İkinci kısım ise Türkiye’de 15 Temmuz 2016 tarihinde Fetullahçı Terör Örgütünün (FETÖ) askerî darbe teşebbüsü, sonrası görece bozulan münasebetlerdir. Birinci kısımda Kırgız Cumhurbaşkanı Almazbek Atambayev’in Erdoğan hakkında söylediği “abi”, “ağabey”, “borcumuzu sil”, ve “Erdoğan’ın geleceği gece uyuyamadım.” gibi diplomatik dilden uzak samimi[yetsiz] söylemler Türk medyasında sıklıkla yer bulmuştur.³⁴ Bu söylem özellikle darbe sonrası yüz seksen derece değişerek olumsuzla evrilmiştir. Örneğin; Kırgızistan’daki FETÖ üyelerinin tasfiyesi ve iadesi ile ilgili bir soruya Atambayev: “Biz, egemen bir ülkeyiz ve bize neyin gerekli olup olmadığına, kendimiz karar vermeliyiz”³⁵, “...(Türkiye’nin) bizi korkutmaya ve bize bir şey öğretmesine gerek yok...” şeklinde beyanat vermiştir. 2017 yılında Sooronbay Ceenbekov’un cumhurbaşkanı seçilmesiyle birlikte ikili ilişkilerde FETÖ ile mücadele başta olmak üzere daha proaktif bir dış politika anlayışı başladığını ifade etmek doğru olacaktır.

Kırgızistan’da Türk Kültürü

Kültür kavramı yumuşak gücü oluşturan kaynaklar arasında ilk sırada yer almaktadır. Nye’ kültürü; “...bir toplum için anlamı olan değerlerin ve uygulamaların bütünüdür.” biçiminde tanımlamaktadır.³⁶ Nye kültürü, ikili bir ayrıma tabi tutmaktadır. Ona göre birinci ayrım, ekinin bir ayağını üst/yüksek/seçkin kültür oluşturmakta ve bunları edebiyat, sanat ve eğitim gibi alanların meydana getirdiğini belirtmektedir. İkinci ayrımın ise daha sığ ve geçici olan eğlence ağırlıklı popüler kültüre tekabül ettiğinin altını

³¹Süleyman Demirel ve Askar Akayev tarafından 1997 senesinde imzalanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti ve Kırgızistan Cumhuriyeti Arasında Ebedi Dostluk ve İşbirliği Antlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun, Resmi Gazete ile yayımı:3.3.1998 Sayı:23275, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc081/kanuntbmmc081/kanuntbmmc08104346.pdf, (14.03.2019).

³²Türkiye Kırgızistan Parlamentolararası Dostluk Grubu, Türkiye Büyük Millet Meclisi, https://www.tbmm.gov.tr/dostluk_gruplari/kirgizistan/genel_bilgiler.htm, (14.03.2019).

³³Ak Parti Hükûmeti döneminde imzalanmıştır. Türkiye – Kırgızistan Siyasi İlişkileri, T.C. Dışişleri Bakanlığı, 15 Haziran 2018, <http://www.mfa.gov.tr/kirgizistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, (17.04.2019).

³⁴Atambayev ‘Tayyip Ağabey Para Ver’ Dedi Erdoğan 50 Milyon Dolarlık Borcu Sildi, Milliyet, 28 Nisan 2011, <http://www.milliyet.com.tr/atambayev-tayyip-agabey-para-ver-dedi-erdogan-50-milyon-dolarlik-borcu-sildi-ekonomi-1383380/>, (02.03.2019).; Atambayev: Uyku Tutmadı Tayyip Abi, Haber7.com, 2 Şubat 2011, <http://www.haber7.com/siyaset/haber/701549-atambayev-uyku-tutmadi-tayyip-abi>, (02.03.2019).

³⁵Kırgızistan Cumhurbaşkanı'ndan küstah 'darbe' yorumu, Yeni Akit, 1 Ağustos 2016, <https://www.yeniakit.com.tr/haber/kirgizistan-cumhurbaşkanından-kustah-darbe-yorumu-198601.html>, (02.03.2019).; Kırgızistan Cumhurbaşkanı'ndan 'küstah' darbe yorumu, 1 Ağustos, 2016, Türkiye, <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/391162.aspx>, (02.03.2019).

³⁶Joseph, S., Nye Jr., Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarımın Yolu, (çev. Reyhan İnan Aydın), Elips Kitap, Ankara 2005, S. 20.

çizmektedir.³⁷ Çalışmanın bu bölümünde öncelikle konunun bütünü bozmayacak şekilde popüler kültüre yer verilecektir. Ardından ise örneklem dâhilinde yüksek hars bağlamında Kırgızistan'da Türk dili konusu ele alınacaktır.

Popüler Kültür

Popüler kavramı etimolojik olarak Orta Çağ'da "halka ait" olan sözcüğüne karşılık gelmektedir.³⁸ Modernleşmeyle birlikte mefhum büyük kitleler tarafından beğenilen ve sevilen anlamı taşımaya başlamıştır.³⁹ Popüler kültür ise seri üretim yapan sistemin; iktisadi, politik ve kognitifliğinin (bilişselliğinin) ifadesi olarak nitelendirilmektedir.⁴⁰ En kısa tanımıyla tüketim –kullan at- kültürüdür. Burada altının çizilmesi gereken husus ise kullanım ve tüketim popülerin üretiminin ilk aşamasından son safhasına kadar her basamağında vardır.⁴¹ Bu bağlamda nosyonu, "gündelik hayatın kültürü" biçimde özetlemek mümkündür.⁴²

Popüler kültürün en önemli araçlarından biri genelde medya özelde ise televizyon olarak kabul görmektedir.⁴³ Kırgızistan'da devletin iki resmi televizyon kanalı bulunmaktadır. Bunlar; Kırgızistan Kamu Televizyon-Radyosu (KTR) ve Kırgızistan Halk Televizyon-Radyosu (ELTR)'dur.⁴⁴ Kırgızistan'da 2014 yılında televizyon kanallarının sayısı 25 iken 2015 senesinde ülkede dijital yayının başlamasıyla bu sayı 40'in üzerine çıkmıştır.⁴⁵

TRT Avaz bölge dilleriyle yayın yapan bir Türk kanalı olarak önemli bir vazife üstlenmiştir. Kanal ile ilgili bölge dillerinin sürelerinin az olduğu, yeteri kadar bölgesel yayın yapmadığı ve program eksikliğine dair tenkitlere de rastlamak mümkündür.⁴⁶ Ancak TRT Avaz'ın çevrimiçi sayfasındaki haberlerin ve önemli gelişmelerin düzenli olarak Kırgızca ve bölge dillerinde yayımlandığını belirtmekte fayda vardır.⁴⁷ 2018 yılında TRT Avaz'ın Kırgızistan'da karasal yayına geçmesiyle birlikte daha büyük bir izleyici kitlesi tarafından takip edilmesi beklenmektedir.⁴⁸

Kırgızistan'da en çok izleyici kitlesine ulaşan Türk dizileridir. Kırgızların tüm televizyon kanallarında popüler Türk dizilerine rastlamak mümkündür. Kırgızistan'da

³⁷ Aynı yerde.

³⁸ Güllüoğlu, Özlem, Bir Kitle İletişim Aracı Olarak Televizyonun Popüler Kültür Ürünlerini Benimsetme ve Yayma İşlevi Üzerine Bir Değerlendirme, Global Media Journal Turkish Edition, Cilt 2, Sayı 4, 2012, s.66.

³⁹ Aynı yerde.

⁴⁰ Erdoğan, İrfan ve Alemdar, Korkmaz, Popüler Kültür ve İletişim, Halk Kültürü Kitle Kültürü ve Popüler Kültürün Üretim Dağıtım Tüketim Pratiklerinin Doğası, 2. Bakı, Erk Yayınları, Ankara 2005. s.34

⁴¹ Aynı yerde, s.35.

⁴² Güllüoğlu, a.g.e., s.65.

⁴³ Fiske, John, Television Culture, Routledge, London 1987, s.39.

⁴⁴ İşcan, Hakkı, Kırgızistan'da Medya Sektörü'nün Değerlendirmelerine Göre Radyo, Televizyon ve Sinema Eğitimi'nin Durumu, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bişkek 2014, s.58-62.

⁴⁵ Bilis, Özgökbek, Pınar, Bilis, Ali, Emre ve Sydygalieva, Meerim, Türkiye-Türk Cumhuriyetleri Kültürel İlişkilerinde Televizyon Dizileri Faktörü: Kırgızistan Örneği, MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 1, 2018, s.414.

⁴⁶ Ertekin, Bülend, Aydın, Uluslararası Sistemde Görsel-İşitsel Medyanın Kamu Diplomasisi ve Kamuoyu Yaratmadaki Önemi: TRT'nin Türkçe Dışında Yayın Yapan Kanalları Üzerine Bir İnceleme, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Güz, Cilt:11, Sayı:42, 2012, s.336.

⁴⁷ Aynı yerde, s.339.

⁴⁸ TRT AVAZ Kırgızistan'da Karasal Yayına Geçti, TRT Haber, 29 Ekim 2018, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/trt-avaz-kirgizistanda-karasal-yayina-gecti-391547.html>, (17.04.2019).

gösterime giren ilk Türk yapımı “Doludizgin Yıllar” isimli gençlik dizisidir.⁴⁹ Bu dizinin ardından Türk yapımlarına ilgi artmıştır. Türk dizileri sadece televizyon kanallarında değil pazar tezgâhlarında CD (Compact Disc) ve DVD (Digital Versatile Disc) şeklinde de satılmaktadır. Bu diziler Kırgızca alt yazı ya da dublajlı olarak piyasaya sürülmektedir. Kırgızistan’da telif konusunda yeterli hassasiyet olmadığından bu yapımların birçoğu güncel çevrimiçi indirme sayfalarından kopyalanarak piyasaya sürülmektedir. Saha incelemesi yapıldığı dönemde en çok öne çıkan Türk yapımlarının, ‘Diriliş Ertuğrul’, ‘İçerde’, ‘Vatanım Sensin’ ve ‘Muhteşem Yüzyıl’ gibi diziler olduğu müşahede edilmiştir.⁵⁰ Bu dizilerin Orta Asya’da büyük ilgi uyandırmasının nedeni kültürel ve etnik bağların varlığıdır.⁵¹ Örneğin Atamşa Dursunov Türk dizilerinin iki milleti birleştirdiğini ve kardeşlik köprüsü kurduğunu ifade etmektedir.⁵²

Kırgızistan’da sinema sektöründe en büyük ilgiyi gören filmler; Rus, Amerikan⁵³ ve Kırgız yapımı olanlardır. Türk dizilerine olan ilginin sinema eserlerine yansımadağını ifade etmek gerekmektedir.⁵⁴ Türk sinemasının Kırgızistan’da yaygınlaşması amacıyla 2017 yılında başlayan ve 2019 senesinde üçüncüsü düzenlenen “Türk Filmleri Haftası-Bişkek” tanıtım açısından önemli rol oynamaktadır.⁵⁵ Toplu taşıma araçları, sosyal ve eğlence alanlarında Türk arabesk ve pop müziği dinlenmesi sıradan olaylardır.⁵⁶ Bölge’de Türkçe yayın yapan tek radyonun Manas Üniversitesine bağlı “Manas Fm” olduğu bilinmektedir.

Kırgızistan’da Türk Dili

Yüksek/üst kültür, seçkinler zümresinin harsıdır.⁵⁷ Nosyon’da ‘yüksek’ sözcüğüyle bir zümrenin ayırt edici niteliği ve kalitenin korunması anlaşılmaktadır. Yüksek kültür, tarihin içinde harmanlanan üst düzey hars ürünlerini barındırmaktadır. Gene mefhum; keşfedici, kreatif (yaratıcı) ve en önemlisi de devrimci bir muhtevaya sahiptir. Sözüün özü yüksek kültür istikbale yöneliktir.⁵⁸ Kavramın içine baki ve devinime açık harsın tüm öğeleri eklenebilir. Bu düzlemde Claude Levi Strauss dili, kültürün en başta gelen öğesi olarak değerlendirmekte ve topluluk harsını özümsemenin özel bir aracı olarak nitelendirmektedir.⁵⁹ Dilin bu önemi doğrultusunda devletlerde bu yönde politikalar geliştirmek zorunda kalmışlardır. Bu siyaset, yayılcı –emperyal - arzular olabileceği gibi kimliksizleştirme, ötekileştirme ve iş birliği maksadıyla da kullanılabilir. Örneğin herhangi bir Türk lehçesinin Rusçayla temas etmesi durumunda birkaç kuşak içinde Türkçenin terkedildiği ifade edilmektedir. Bu önemli tarihsel olguyu izah edebilmek

⁴⁹Bilis, vd., a.ge., s.415.

⁵⁰Eserin müellifi tarafından saha incelemesi, Oş Pazar, Bişkek, 21 Nisan 2018.

⁵¹Bilis, vd., a.ge., s.411.

⁵²Kırgızistan’da Türk dizileri halkı birleştiriyor, Anadolu Ajansı, 26 Kasım 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/uluslararasi-kopru-kuran-turk-dizileri/kirgizistanda-turk-dizileri-halki-birlestiriyor-/1655566>, (03.12.2019).

⁵³Sıklıkla Amerikan filmleri Rusça alt yazı ile izleyiciyle buluşmaktadır.

⁵⁴Bilgili, Cihan ile ORASAM Araştırmacısı görüşme, 20 Nisan 2018, Bişkek.

⁵⁵Kırgızistan’da ‘3. Türk Filmleri Haftası - Bişkek’ Etkinliği Başlıyor, KABAR, 22 Nisan 2019, <https://kabar.kg/tur/news/k-rg-zistanda-3-turk-filmleri-haftas-bi-kek-etkinli-i-ba-l-yor/>, (04.01.2019).

⁵⁶Eserin müellifinin Bişkek gözlemleri.

⁵⁷Marshall, Gordon, Sosyoloji Sözlüğü, (Çev.) Akınhay, Osman ve Kömürcü Derya, Bilim ve Sanat Yayınları, 1.Basım, Ankara 1999, s.591-592.

⁵⁸Erdoğan, a.g.e., s.44.

⁵⁹Lévi-Strauss, Claude, Irk Tarih ve Kültür, (çev.) Bayrı, Haldun vd., 4.Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2007, s.171.

için -dil değişimi- kavramı ortaya atılmıştır.⁶⁰ Ayrıca belirtmekte fayda vardır ki bu durum, Moskova'nın uyguladığı Sovyet kimliği inşası ile yakından ilgilidir.

Kültür dış siyaseti özellikle büyük -güçlü- devletlerin dış politikalarının önemli bir parçasıdır. 19. yüzyılda İngiltere, Fransa ve Almanya gibi Batılı devletler dil ve harslarını yurtdışında yaymak için kültür politikaları oluşturmuştur. Batılı ülkeler, 20. yüzyılla birlikte kültür dış siyasetlerini zamanın ihtiyaçlarını göz önüne alarak daha etkin yapıya dönüştürmüşlerdir. Başta sadece okullar kuran Batılı devletler, ilerleyen yıllarda lisanlarını ve kültürlerini öğretmek amacıyla; İngiliz British Council (1934), Alman Goethe (1951) ve İspanyol Cervantes (1991) enstitüleri gibi dil öğretim merkezleri kurmuşlardır.⁶¹

Bu açıdan Türkiye ancak Sovyetlerin 1991 yılında dağılmasından sonra; Büyük Öğrenci Projesi, Türkiye Türkçesi Eğitim Öğretim Merkezi ve Türk Okulları gibi yumuşak güç enstrümanları ile kültür politikaları oluşturmaya başlamıştır.⁶² Kültür politikası dâhilinde Türkiye 1992-1993 eğitim - öğretim yılında Orta Asya Devletlerinden ve diğer eski Sovyet bölgelerinden gelen öğrenciler için "Büyük Öğrenci Projesi" kapsamında burs vermeye başlamıştır.⁶³ 2012 yılından itibaren "Büyük Öğrenci Projesi", Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığına (YTB) devredilerek "Türkiye Bursları" adıyla revize edilmiştir. Büyük Öğrenci Projesi kapsamında Kırgızistan'a verilen kontenjan 5.367'dir. Bu kontenjanın 3.404 adedi kullanılmış ve 2012 yılına kadar 896 kişi Türkiye'deki öğretim kurumlarından mezun olmuştur. Türkiye Bursları kapsamında 2013-2015 yılları arasında 311 Kırgız öğrenciye burs sağlanmıştır.⁶⁴ 1992 - 2018 yılları arasında bahsi geçen projeler ile yahut eğitim masraflarını kendi imkânlarıyla karşılayan 6 binin üzerinde Kırgız öğrenci mezun olmuştur.⁶⁵ Bu öğrencilerin büyük çoğunluğu Türkiye'nin İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerinde eğitimlerini tamamlamışlardır. Genel olarak öğrencilerin sosyal ve beşeri bilimleri tercih ettikleri bilinmektedir.⁶⁶ Bu projelerin bazı çevreler tarafından başarısız olduğu iddia edilmektedir. Bu iddianın en büyük nedeni FETÖ'nün bölgedeki etkisinden kaynaklanmaktadır. Ancak bazı istisnalar bulunmaktadır. Örneğin Türkiye'de eğitim görmüş Kırgız vatandaşlarının kurduğu Egemendik Derneği Türkiye'yi ikinci vatani olarak görmekte ve Kırgızistan'da FETÖ ile etkin mücadele ettiklerini dile getirmektedirler.⁶⁷

Türkiye'nin dil ve kültür politikaları açısından en önemli yumuşak güç araçlarından biri Türkiye Türkçesi Eğitim Öğretim Merkezi (TTÖMER)'dir. Kırgızistan'da TTÖMER'in 1992 yılında açılmasına karar verilmiş ancak faaliyete geçmesi 1996 senesini bulmuştur. Merkez; Türkçe, Kırgızca⁶⁸ ve Rusça⁶⁹ dillerinde kurslar düzenlemektedir.

⁶⁰Garibova, Jale, Sovyet Sonrası Dönemde Türk Dili Halklar Dil Sorunu Yeniden Biçimlenen Kimlikler, (ed.) Aslan, Sema ve Salehova Rena, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 2012, s.10.

⁶¹Türk, Fahri, Türk Kültür Dış Politikası, Paradigma Akademi Yayınları, İstanbul 2014, s.7.

⁶²Türk, Fahri, "Türkiye ve Orta Asya Ülkeleri Arasındaki İlişkiler (1992-2012)", Türk Dış Politikasında Orta Asya ve Orta Doğu 1990'lardan Günümüze (ed.) Türk, Fahri, Paradigma Akademi Yayınları, Edirne 2013, s.6-7.

⁶³Ergin, Gözde ve Türk, Fahri, Türkiye'de Öğrenim Gören Orta Asyalı Öğrenciler, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi Cilt 2, Sayı 1, 2010, s.36-37.

⁶⁴Dündar, Hakan, vd., 25 Yıllık Tecrübenin Ardından Türk Keneşi Bünyesindeki Ülkelerde Ortak Eğitim İlişkileri ve İş Birlikleri, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları: 226, Bişkek 2018, 7-9.

⁶⁵Djorojev, Erkinbek, Egemendik Derneği Başkanı ile görüşme, Bişkek, 21 Nisan 2018.

⁶⁶Okenov, Mirbek, Egemendik Derneği Genel Sekreteri ile görüşme, Bişkek, 21 Nisan 2018.

⁶⁷Karakuzu Taner ve Limon İlker, Egemendik Derneği Başkanı Erkinbek Djorojev ve Egemendik Derneği Genel Sekreteri Mirbek Okenov ile Türk-Kırgız İlişkileri Üzerine Söyleşi, Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi Ocak 2019 Cilt: 10 Sayı:1, s.78-80.

⁶⁸Kırgızca kursu, Türk öğretmen ve Türk vatandaşlarına verilmektedir.

Türkçe kursları; Manas, İşenaalı Arabayev ve Yusuf Balasagun Kırgız milli üniversitelerinde; Bişkek Türk İlkokulu, Ortaokulu ve TİKA’da icra edilmektedir. Kırgızca kursu: Bişkek Türk İlkokulu ve Ortaokulunda sürdürülmektedir. Rusça eğitimi; Manas Üniversitesi Merkez ve Cal Yerleşkesi; Bişkek Türk İlkokulu ve Ortaokulunda verilmektedir. 2015-2016 eğitim-öğretim yılında Oş ve Celalabad kentlerinde, 2017-2018 döneminden itibaren ise Talas şehrinde Türkiye Türkçesi kursları düzenlenmeye başlanmıştır. Dil öğrenmede kur sistemi (A-B-C) kullanılmakta ve her seviye dört ayda tamamlanmaktadır. Kurumda 37’si Türk olmak üzere 57 öğretmen görev yapmaktadır. Kurum yılda ortalama 2 binin üzerinde Kırgız’a Türkiye Türkçesi öğretmekle birlikte başlangıcından günümüze 50 binin üzerinde kursiyere dil sertifikası vermiştir. Bu kurslarda öğrenim gören bazı öğrenciler bir dönemliğine değişim programı ile Türkiye’de Hitit ve Kastamonu üniversitelerine gönderilmektedir.⁷⁰ TTÖMER’in Bişkek’teki merkez binasının öğrenci yoğunluğu ve diğer devletlerin dil merkezleri göz önüne alındığında teknik bakımdan yetersiz kaldığı görülmektedir.⁷¹

Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı tarafından açılan Bişkek Türk İlkokulu, Ortaokulu, İmam Hatip Ortaokulu ve Anasınıfı aynı yerleşke içinde yer almaktadır. 2018 yılı itibarıyla İlkokul 412, Ortaokul 210, İmam Hatip 74 ve Anasınıfında ise 70 öğrenci eğitim-öğretim görmektedir. Bu okullarda toplam 54 öğretmen görev yapmaktadır. Bu okullarda ağırlıklı olarak Türk ve Kırgız öğrenciler yer alırken Uygurlar, Özbekler gibi farklı uyruklara sahip yedi milletten talebe eğitim hayatlarını devam ettirmektedirler.⁷²

Kırgız - Türk Anadolu Kız Meslek Lisesi, 3 Mart 1992 tarihinde imzalanan “Eğitim, Kültür ve Bilimsel Alanlarda İşbirliği Anlaşması” kapsamında Bişkek’te açılmıştır.⁷³ Okulda eğitim süresi dört yıldır. Kurum başta Türkçe, Kırgızca, Rusça ve İngilizce lisanlarında eğitim vermektedir. Okulda on Türk ve altı Kırgız olmak üzere 16 öğretmen vazife yapmaktadır. 2019 yılı itibarı ile okulda 197 Kırgız kız öğrenci eğitim yaşamlarını sürdürmektedir. Bu kurumun artısı ise Kırgızistan’ın farklı coğrafi bölgelerinden gelen talebelere ücretsiz yatılı barınma olanağı sunmasıdır.⁷⁴

Cumhuriyet Yetenekli Çocuklar Kırgız Türk Anadolu Lisesi, Kırgızistan’da faaliyet gösteren en eski Türk okullarından biridir. 1992 yılında eğitim – öğretime başlayan okul, Türk ve Kırgız öğrencileri kabul etmektedir. Kırgız talebelerin eğitim lisanı Türkçe ve Kırgızca iken Türk öğrenciler sadece ana dili ile eğitim almaktadırlar. Kurumda idari kadro dâhil 14 öğretmen görev yapmaktadır. Okul 2019 yılına kadar beş yüzün üzerinde mezun vermiştir.⁷⁵

Türk dili açısından en önemli kurum Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi’dir. Çünkü bu kurumda Türkiye Türkçesi ve Kırgızca dillerinde eğitim verilmektedir. 3 Mart 1992 tarihinde Bişkek’te imzalanan anlaşma hükümlerince, İzmir’de 30 Eylül 1995 tarihinde “Türkiye Cumhuriyeti ile Kırgızistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kırgızistan’ın Başkenti Bişkek Şehrinde Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi

⁶⁹Rusça kursu Türk vatandaşlarına verilmektedir.

⁷⁰Asaroğlu, Asım, Bişkek Eğitim Müşavirliği Türkiye Türkçesi Eğitim Öğretim Merkezi Müdür Yardımcısı ile görüşme, Bişkek, 20 Nisan 2018.

⁷¹Eserin müellifinin subjektif gözlemi, Bişkek, 20 Nisan 2018.

⁷²Bişkek Türk İlkokulu, Yetkilisi ile Görüşme, Bişkek, 20 -21 Nisan 2018.

⁷³Resmî Gazete, Milletlerarası Andlaşma, Karar Sayısı: 2010/734, 15 Ağustos 2010 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/08/20100815-1.htm>, (12.03.2019).

⁷⁴Kırgız Türk Anadolu Kız Meslek Lisesi, <http://ktakml.meb.k12.tr/>, (12.03.2019).

⁷⁵Cumhuriyet Yetenekli Çocuklar Kırgız Türk Anadolu Lisesi, <http://ktal.meb.k12.tr/tema/index.php>, (12.03.2019).

Kurulmasına Dair Anlaşması”nın sonucunda faaliyete geçmiştir.⁷⁶ Üniversite 1997-1998 eğitim öğretim yılında öğrenci alımına başlamıştır. Kurum; başta Kırgızistan, Türkiye, Türk Cumhuriyetleri, akraba topluluklar ve diğer devletlerden öğrenci kabul etmektedir. Dokuz fakülte, dört yüksekokul ve bir meslek yüksekokulunda altı binin üzerinde öğrenci ile bölgenin en büyük eğitim kurumudur.⁷⁷

Üniversite’de Türk dili açısından iki önemli bölüm öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki Edebiyat Fakültesi çatısı altında eğitim - öğretim faaliyetini sürdüren Türkoloji Bölümüdür. Türkoloji Bölümü bilhassa Türk lehçeleri ve edebiyatları alanında, en eski dönemlerden günümüze kadar bilinen bütün yazılı kaynakları okuyabilecek ve yararlanabilecek düzeyde kişiler yetiştirmeyi hedeflemektedir. Bölümde çeşitli unvanlar ile 14 öğretim elemanı görev yapmaktadır. Bölüm 1997 yılında açılmış olması nedeniyle üniversitenin en köklü birimlerindedir. Bölüm önemli bilimsel etkinliklere de ev sahipliği yapmaktadır. Örneğin ilki 12-14 Nisan 2007 tarihleri arasında gerçekleştirilen ve kurumsal hâle gelen “Genç Türkologlar Sempozyumu” günümüze kadar süre gelmiştir.⁷⁸ Türk lisanı açısından ikinci önemli bölüm ise aynı fakülte içinde yer alan Mütercim-Tercümanlık Bölümüne bağlı Kırgızca - Türkiye Türkçesi Programıdır. Bu programda eğitim veren altı öğretim elemanı bulunmaktadır. Programa 2017-2018 akademik yılında kayıtlı öğrenci sayısı 59 olmakla birlikte aynı yıl 23 kişi mezun olmuştur.⁷⁹

Üniversitenin iki önemli merkezî de Türk dili açısından önemli bir yere sahiptir. Bunlardan ilki Orta Asya Araştırmaları Merkezi (ORASAM), ikincisi ise Türk Uygarlığı Araştırma ve Uygulama Merkezidir. ORASAM 2011 yılında faaliyetlerine başlamış ve siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler, ekonomi, toplum bilimi, eğitim ve medya konularında araştırmalarını sürdürmektedir. Bu merkez özellikle Türkçe kaleme alınmış kitap, makale, rapor ve bültenler ile öne çıkmaktadır.⁸⁰ Türk Uygarlığı Araştırma ve Uygulama Merkezi, Türk medeniyetinin bütün değerleriyle dünyaya tanıtılması amacıyla 2002 yılında kurulmuştur. Bu merkez ulusal ve uluslararası düzeyde konferans, yayın ve proje faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Merkez kurulduğu tarihten 2018 yılına kadar geçen sürede 22 konferans, 19 kitap, 24 sözlük, 20 proje ve iki dergi sayısı ile Türk diline önemli katkı sağlamayı başarmıştır.⁸¹

Sonuç

Türk- Kırgız ilişkileri tarihin kadim dönemlerine kadar uzanmaktadır. Bu münasebetler Sovyetler dönemi ile birlikte büyük bir kopuşa sahne olmuştur. Bunun birçok nedeni bulunmaktadır. Örneğin; 1925 yılında “Sovyetler Birliği - Türkiye Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması”, Türkiye’nin Soğuk Savaş Dönemi boyunca uyguladığı – Batı yanlısı – politikalar yahut liderlerin tutumları bu duruma birkaç misaldir. Sovyetler

⁷⁶Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kırgızistan'ın Başkenti Bişkek Şehrinde Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Kurulmasına Dair Anlaşma, Türkiye Büyük Millet Meclisi, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c007/b065/tbmm200070650322.pdf>, (12.03.2019).

⁷⁷Tarihçe, Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi, <http://www.manas.edu.kg/index.php/kurumsal/tanitim/tarih%C3%A7e>, (12.03.2019).

⁷⁸Türkoloji Bölümü, Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi, <http://dep.manas.edu.kg/department/Turkology/page/info>, (12.03.2019).

⁷⁹Mütercim-Tercümanlık Bölümü, Kırgızca-Türkiye Türkçesi Programı, Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi, <http://dep.manas.edu.kg/department/Turkish%20Language/page/goals>, (12.03.2019).

⁸⁰Orta Asya Araştırmaları Merkezi (ORASAM), <http://orasam.manas.edu.kg/index.php/tr/orasam/hakkimizda>, (12.03.2019).

⁸¹Türk Uygarlığı Araştırma ve Uygulama Merkezi, <http://www.manas.edu.kg/temp/TUAUM%20GENEL%20SUNUM%202018.pdf>, (12.03.2019).

Birliği'nin 1991 yılında dağılmasıyla birlikte Türkiye'nin yönünün ve söyleminin değiştirdiğini belirtmekte fayda vardır. Türkiye, Batılı devletlerin desteği ile liberal ve laik devlet yapısı dikkate alınarak Orta Asya Devletlerine rol model ülke olarak gösterilmiştirdir. Ancak Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik koşullar buna olanak sağlamamıştır. Lakin burada Türk devlet adamları Turgut Özal ve Süleyman Demirel gibi bir elin parmaklarını geçmeyecek seçkinleri ayrı bir yere koymak gerekmektedir. Bu seçkinlerin Orta Asya ile bugün tesis edilmiş birçok kurum ve oluşumun hamili olduğunu vurgulamak gerekmektedir.

Türk dili bölge coğrafyası açısından önemli bir yere sahiptir. Bu lisan aslında Orta Asya'nın bütünleşme sürecinde de önemli bir görevi ifa etmektedir. Coğrafyanın küresel dünya ile uyum sağlayabilmesi açısından oluşturduğu kurumlar Türk dili etrafında birleşmiştir. Çalışma hipotez bağlamında değerlendirildiğinde Kırgızistan'da Türk dilinin etkin bir şekilde kullanıldığını söylemek günümüzde oldukça zordur. Bunun birçok nedeni bulunmaktadır. Bu nedenlerden ilki Kırgızistan'ın hâlâ Rus dilinin hegemonyası altında olmasıdır. Türkiye'nin 1990'lı yıllardan beri desteklediği Kırgızistan'da Latin alfabesine geçilmesi hususu ne yazık ki başarıya ulaşamamıştır. Bunun en önemli nedeni ise Kırgızistan'da Rusçanın resmî dil statüsünde olmasıdır. Ayrıca burada belirtmekte fayda vardır ki alfabe değiştirmenin devlete getireceği maliyetin yanı sıra reformu gerçekleştirebilecek siyasal iradenin eksikliğinden söz etmek gerekir. Rusya etkisine başka bir örnek ise 2015 yılında Türkiye'nin Rus uçağını düşürmesinde Kırgız seçkinlerin büyük çoğunluğu tarafından Rusya'nın haklı görülmesidir. Kırgızistan'da FETÖ'cülere ait kurumların ve terör örgütü üyelerinin çokluğu Ankara-Bişkek ilişkilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu olumsuz tablo zaman içinde Türkiye'nin ve Kırgızistan'ın daha çok iş birliğine gitmesi halinde yön değiştirebilir. Türkiye var olan kurumlarını daha etkin hâle getirmeli ve Türk dili açısından ise Yunus Emre Enstitüsü gibi kurumlarını Kırgız coğrafyasında faaliyete geçirmelidir. Gene yumuşak güç bağlamında Türkiye Türkçesi ile matbuata ağırlık verilmelidir. Kırgızistan'da Türkiye Türkçesi ile yayın yapacak gazeteler ve dergiler devlet desteği ile faaliyete geçirilmelidir. Popüler kültürün ürünü olan Türk dizileri Kırgızistan'da büyük hayran kitlesine ulaşmıştır. Bu diziler Türkiye desteği ile Kırgız devlet kanallarına ücretsiz, özel televizyonlara ise düşük ücret karşılığında dağıtılmalıdır. Son olarak Türkiye'de eğitim almış Kırgızların açmış olduğu Egemendik Derneği gibi kuruluşların desteklenmesi ve sayılarının arttırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Andican, Abdul, Ahat, “Bağımsızlıktan Günümüze Kırgızistan-Türkiye İlişkileri ve Geleceğe İlişkin Düşünceler”, Stratejik Düşünce Enstitüsü, Kırgızistan - Türkiye İlişkilerinin Geleceği Sempozyumu, Bişkek, 2013.

Asaroğlu, Asım, Bişkek Eğitim Müşavirliği Türkiye Türkçesi Eğitim Öğretim Merkezi Müdür Yardımcısı ile görüşme, Bişkek, 20 Nisan 2018.

Atambayev ‘Tayyip Ağabey Para Ver’ Dedi Erdoğan 50 Milyon Dolarlık Borcu Sildi, Milliyet, 28 Nisan 2011, <http://www.milliyet.com.tr/atambayev-tayyip-agabey-para-ver-dedi-erdogan-50-milyon-dolarlik-borcu-sildi-ekonomi-1383380/>, (02.03.2019).

Atambayev: Uyku Tutmadı Tayyip Abi, Haber7.com, 2 Şubat 2011, <http://www.haber7.com/siyaset/haber/701549-atambayev-uyku-tutmadı-tayyip-abi>, (02.03.2019).

Bıyıklı, “Mustafa, 25 Yıllık Tecrübenin Ardından Türk Keneşi Bünyesindeki Ülkelerde Ortak Kuruluşlar İlişkiler ve İşbirlikleri”, Gürbüz, Yunus, Emre, (ed.), 25 Yıllık Tecrübenin Ardından Türk Keneşi Bünyesindeki Ülkelerde Ortak Etkinlikler ve İşbirlikleri, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları, 230, Bişkek 2018.

Bilgili, Cihan ile ORASAM Araştırmacısı görüşme, 20 Nisan 2018, Bişkek.

Bilis, Özgökbek, Pınar, Bilis, Ali, Emre ve Sydygalieva, Meerim, Türkiye-Türk Cumhuriyetleri Kültürel İlişkilerinde Televizyon Dizileri Faktörü: Kırgızistan Örneği, MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 1, 2018.

Bişkek Türk İlkokulu, Yetkilisi ile Görüşme, Bişkek, 20 -21 Nisan 2018.

Coşkun, Aynur, Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrasya Ülkeleri ile Olan Diplomatik İlişkileri (1991-1995), bilig, 2/Yaz'96.

Cumhuriyet Yetenekli Çocuklar Kırgız Türk Anadolu Lisesi, <http://ktal.meb.k12.tr/tema/index.php>, (12.03.2019).

Çakır, Hamza ve Aktaş Adil, Kırgızistan Resmi Haber Ajansı ‘Kabar’da Türkiye’nin Temsili, Tarih Okulu Dergisi, Yıl 11, Sayı XXXIV, Haziran 2018.

Djoroev, Erkinbek, Egemendik Derneği Başkanı ile görüşme, Bişkek, 21 Nisan 2018.

Dündar, Hakan, vd., 25 Yıllık Tecrübenin Ardından Türk Keneşi Bünyesindeki Ülkelerde Ortak Eğitim İlişkileri ve İş Birlikleri, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları: 226, Bişkek 2018.

Erdoğan, İrfan ve Alemdar, Korkmaz, Popüler Kültür ve İletişim, Halk Kültürü Kitle Kültürü ve Popüler Kültürün Üretim Dağıtım Tüketim Pratiklerinin Doğası, 2. Bakı, Erk Yayınları, Ankara 2005.

Ergin, Gözde ve Türk, Fahri, Türkiye’de Öğrenim Gören Orta Asyalı Öğrenciler, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi Cilt 2, Sayı 1, 2010.

Ertekin, Bülend, Aydın, Uluslararası Sistemde Görsel-İşitsel Medyanın Kamu Diplomasisi ve Kamuoyu Yaratmadaki Önemi: TRT’nin Türkçe Dışında Yayın Yapan Kanalları Üzerine Bir İnceleme, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Güz, Cilt:11, Sayı:42, 2012.

Erzen, Ünal, Meltem, Kamu Diplomasisi, Derin Yayınları, İstanbul 2012.

Fan, Ying, Soft power: Power of Attraction or Confusion?, Place Branding and Public Diplomacy Vol. 4.

Fiske, John, Television Culture, Routledge, London 1987.

Garibova, Jale, Sovyet Sonrası Dönemde Türk Dili Halklar Dil Sorunu Yeniden Biçimlenen Kimlikler, (ed.) Aslan, Sema ve Salehova Rena, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 2012.

Güllüoğlu, Özlem, Bir Kitle İletişim Aracı Olarak Televizyonun Popüler Kültür Ürünlerini Benimsetme ve Yayma İşlevi Üzerine Bir Değerlendirme, Global Media Journal Turkish Edition, Cilt 2, Sayı 4, 2012.

Hasan Taş, Kırgızistan'da Türk Girişimci, 20 Nisan 2018, Bişkek.

İşcan, Hakkı, Kırgızistan'da Medya Sektörü'nün Değerlendirmelerine Göre Radyo, Televizyon ve Sinema Eğitimi'nin Durumu, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bişkek 2014.

Joseph, S., Nye Jr., Soft Power The Means To Success In World Politics, Public Affairs, New York 2004.

Joseph, S., Nye Jr., Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Yolu, (çev. Reyhan İnan Aydın), Elips Kitap, Ankara 2005.

Joseph, S., Nye Jr., Bound To Lead: The Changing Nature Of American Power, Basic Books, New York 1990.

Karakuzu Taner ve Limon İlker, Egemenlik Derneği Başkanı Erkinbek Djoroev ve Egemenlik Derneği Genel Sekreteri Mirbek Okenov ile Türk-Kırgız İlişkileri Üzerine Söyleşi, Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi Ocak 2019 Cilt: 10 Sayı:1.

Keohane, Robert, Owen ve Joseph, S., Nye Jr., Power and Interdependence in the Information Age, Foreign Affairs, 77(5), 1998.

Kırgız Dışişleri Bakanlığı Yetkilisi ile görüşme, 19 Nisan 2018, Bişkek.

Kırgız Türk Anadolu Kız Meslek Lisesi, <http://ktakml.meb.k12.tr/>, (12.03.2019).

Kırgızistan Cumhurbaşkanı'ndan 'küstah' darbe yorumu, 1 Ağustos, 2016, Türkiye, <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/391162.aspx>, (02.03.2019).

Kırgızistan Cumhurbaşkanı'ndan küstah 'darbe' yorumu, Yeni Akit, 1 Ağustos 2016, <https://www.yeniakit.com.tr/haber/kirgizistan-cumhurbaskanindan-kustah-darbe-yorumu-198601.html>, (02.03.2019).

Kırgızistan ile Ticari İş Birliği Güçleniyor, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), <https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-kirgizistan-ile-ticari-is-birligi-gucleniyor>, (10.03.2019).

Kırgızistan'da Türk dizileri halkı birleştiriyor, Anadolu Ajansı, 26 Kasım 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/uluslararası-kopru-kuran-turk-dizileri/kirgizistanda-turk-dizileri-halki-birlestiriyor-1655566>, (03.12.2019).

Kırgızistan'da '3. Türk Filmleri Haftası - Bişkek' Etkinliği Başlıyor, KABAR, 22 Nisan 2019, <https://kabar.kg/tur/news/k-rg-zistanda-3-turk-filmleri-haftas-bi-kek-etkinli-i-ba-l-yor/>, (04.01.2019).

Lévi-Strauss, Claude, İrk Tarih ve Kültür, (çev.) Bayrı, Haldun vd., 4.Baskı, Metis Yayınları, İstanbul 2007.

Marshall, Gordon, Sosyoloji Sözlüğü, (Çev.) Akınhay, Osman ve Kömürcü Derya, Bilim ve Sanat Yayınları, 1.Basım, Ankara 1999.

McGlinchey, Eric M., Islamic Leaders in Uzbekistan, Asia Policy, Number 1, January 2006.

Moravcsik, Andrew, "Liberal Theories of International Relations: A Primer", Princeton University, Princeton 2010.

Mütercim-Tercümanlık Bölümü, Kırgızca-Türkiye Türkçesi Programı, Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi, <http://dep.manas.edu.kg/department/Turkish%20Language/page/goals>, (12.03.2019).

Okenov, Mirbek, Egemenlik Derneği Genel Sekreteri ile görüşme, Bişkek, 21 Nisan 2018. Orta Asya Araştırmaları Merkezi (ORASAM), <http://orasam.manas.edu.kg/index.php/tr/orasam/hakkimizda>, (12.03.2019).

Oş Pazar, Bişkek, 21 Nisan 2018.

Öndeş, Kürşad ATH Firması Yönetim Kurulu Başkanı ile görüşme, 20 Nisan 2018, Bişkek.

Özel, Cengiz, Yumuşak Güce Bütünsel Bakış, Güvenlik Bilimleri Dergisi, 7 -1, Mayıs, 2018.

Özkarol, Türel “Türkiye Kırgızistan İlişkileri”, Bağımsız Kırgızistan Düşümler ve Çözümler, Gürsoy, Naskali, Emine, (Der.), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/2692, Ankara 2001.

Resmi Gazete, Milletlerarası Andlaşma, Karar Sayısı: 2010/734, 15 Ağustos 2010 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/08/20100815-1.htm>, (12.03.2019).

Sancak, Kadir, Yumuşak Güç Kaynağı Olarak Kültür ve Türkiye'nin Yumuşak Gücünde Kültür Faktörü, Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences, Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 02 (04), 2016.

Schmidt, Brian, C., “*Realist Conceptions of Power*”, Felix, Berenskoetter and Michael J. Williams, (Ed.) Power in World Politics, Routledge, 2007, London and New York.

Tarihçe, Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi, <http://www.manas.edu.kg/index.php/kurumsal/tanitim/tarih%C3%A7e>, (12.03.2019).

Terzioğlu, Süleyman, Sırrı, Uluslararası Hukuk Açısından Türkmenistan'ın Daimî Tarafsızlık Statüsü, okuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 2, 2012.

TİKA Kırgızistan'da 26 Yılda 761 Projeyi Hayata Geçirdi, Yeni Şafak, 1 Eylül 2018, <https://www.yenisafak.com/tika-kirgizistanda-26-yilda-761-projeyi-hayata-gecirdi-h-3392983>, (11.04.2019).

TRT AVAZ Kırgızistan'da Karasal Yayına Geçti, TRT Haber, 29 Ekim 2018, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/trt-avaz-kirgizistanda-karasal-yayina-gecti-391547.html>, (17.04.2019).

Türk Uygarlığı Araştırma ve Uygulama Merkezi, <http://www.manas.edu.kg/temp/TUAUM%20GENEL%20SUNUM%202018.pdf>, (12.03.2019).

Türk, Fahri, “Türkiye ve Orta Asya Ülkeleri Arasındaki İlişkiler (1992-2012)”, Türk Dış Politikasında Orta Asya ve Orta Doğu 1990'lardan Günümüze (ed.) Türk, Fahri, Paradigma Akademi Yayınları, Edirne 2013.

Türk, Fahri, Türk Kültür Dış Politikası, Paradigma Akademi Yayınları, Çanakkale 2014.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kırgızistan'ın Başkenti Bişkek Şehrinde Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Kurulmasına Dair Anlaşma, Türkiye Büyük Millet Meclisi, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c007/b065/tbmm200070650322.pdf>, (12.03.2019).

Türkiye Cumhuriyeti ve Kırgız Cumhuriyeti Arasında Ebedi Dostluk ve İşbirliği Antlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun, Resmi Gazete ile yayımı:3.3.1998 Sayı:23275, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc081/kanuntbmmc081/kanuntbmmc08104346.pdf, (14.03.2019).

Türkiye Kırgızistan Parlamentolararası Dostluk Grubu, Türkiye Büyük Millet Meclisi, https://www.tbmm.gov.tr/dostluk_gruplari/kirgizistan/genel_bilgiler.htm, (14.03.2019).

Türkiye-Kırgızistan Siyasi İlişkileri, T.C. Dışişleri Bakanlığı, 15 Haziran 2018, <http://www.mfa.gov.tr/kirgizistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, (17.04.2019).

- Türkoloji Bölümü, Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi, <http://dep.manas.edu.kg/department/Turkology/page/info>, (12.03.2019).
- Vuving, Alexander L., How Soft Power Works, <https://apcss.org/wp-content/uploads/2010/PDFs/Vuving%20How%20soft%20power%20works%20APSA%202009.pdf>, (10.04.2019).
- Wilson III, Ernest J., Hard Power, Soft Power, Smart Power, The Annals of the American Academy of Political and Social Science Vol. 616, Public Diplomacy in a Changing World, Mar., 2008.
- Yakupoğlu, Cevdet, *Kırgızistan ve Türkiye'nin Dayandığı Ortak Tarihi Miras*, Uluslararası Dünden Bugüne Türkiye-Kırgızistan İlişkileri Sempozyumu, 2016, Kastamonu, <https://sempozyum.kastamonu.edu.tr/images/dokumanlar/turkiyekirgizistan/bildiri-kitabi.pdf>, (07.04.2019).
- Yılmaz, Sait, Yumuşak Güç ve Evrimi, Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi, Cilt: 3 Sayı: 12, Sonbahar 2011.
- Zeyrekli, Yaş, Sedef, Türkiye'nin Orta Asya Politikasında Süleyman Demirel'in Rolü, Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi, Cilt 4, Sayı 2.